

EØS. Men fossene våre fikk de aldri

Aftenposten Morgen - 14.04.2011 - Side: 12 - Seksjon: Innsikt - Del: 1

HORNBURG THOMAS BOE

EØS-avtalen har endret norsk energipolitikk, men ikke slik mange fryktet.

29. november i OL-året 1994 og energiminister Jens Stoltenberg frykter for fremtiden. Dagen etter folkets nei til medlemskap i EU nektes han adgang til et strategimøte for EUs energiministre. Slukøret må han snu på vei til privatflyet som skulle tatt ham til Brussel.

«Nå må vi sitte på gangen og håpe det beste», advarer den kommende statsministeren i lydriket Norge.

Ny rapport.

Det lille landet med all oljen og gassen og vannkraften, som etter 1994 måtte sitte på gangen og håpe på det beste, har bitt forbløffende bra fra seg i konfliktene med EU på energifeltet. Det viser en ny rapport om EØS og norsk energipolitikk som er innhentet av Europautredningen og som ble lagt frem denne uken. Rapporten er den første gjennomgangen av Norges tilpasning til EU på energiområdet. Den er ført i pennen av professorene Ole Gunnar Austvik ved Høgskolen i Lillehammer og Dag Harald Claes ved Universitetet i Oslo.

Gjennomgangen viser at det har vært mange kamper med EU på energiområdet. Energieksportøren Norge har ofte hatt andre interesser enn det importerende EU. Statsstyring av gass, olje og vannkraft har vært en bærebjelke i norsk nasjonsbygging. I EU har markedsliberalisering, billigere strøm gjennom økt konkurranse, vært viktigst.

Mer stat.

I konfliktene som har tvunget seg frem har Norge - tilsynelatende - tapt de viktigste slagene. Men tapene har bare vært tilsynelatende. Den norske statens styring og tilstedeværelse på energiområdet har i hovedsak økt som følge av EU-tilpasningen. Knepfallene for EU har gitt opphav til ny, norsk politikk som har styrket den nasjonale kontrollen, viser Europautredningens rapport.

Det gjør energiområdet til selve utstillingsvinduet for hvordan Norge bør tilpasse seg EU, mener utenriksminister Jonas Gahr Støre og

professorduoen Austvik og Claes.

- Erfaringene på energiområdet er en inspirasjon for andre områder hvor Norge tilpasser seg EU, sier utenriksministeren til Aftenposten.

Private kastet ut.

13 år etter at Stoltenberg blir nektet adgang til EUs energimøte, er olje- og energiminister Odd Roger Enoksen (Sp) forbannet. EU har angrepet noe av det helligste i norsk politikk - hjemfallsretten. EU vil fjerne statens rett til å kreve eierskapet til norske fossefall tilbake fra private eiere. Hjemfallsretten er i strid med EØS-avtalen, konkluderer EFTA-domstolen som dømmer i tvister mellom EFTA-landene og EU.

«Jeg er svært skuffet. Dette er et sterkt inngrep i norsk selvråderett», sier Enoksen sommeren 2007.

Men som så ofte ellers på energiområdet, tar Norge ett skritt tilbake og to frem.

Løsningen blir at Stortinget helt fratrar private eiere muligheten til å få konsesjon til å eie vannkraft. Private vanneiere, som delprivatiserte Hydro, som er illsinte, kan ikke forskjellsbehandles i strid med EØS-avtalen dersom bare staten og kommuner får eie fossene. Slik får saken sin paradoksale løsning; den nasjonale kontrollen med fossene strammes til etter konfrontasjonen med EUs ønsker om mer konkurranse.

Monopol styrket.

I 1996 gjennomfører EU razzia på kontorene til de norske oljeselskapene Saga, Hydro og Statoil. De tre selskapene driver ulovlig prissamarbeid i kompaniskap med den norske stat, mener EU. Det trues med bøter opp mot 50 milliarder kroner. I 2002 bøyer Norge av og avvikler kartellet som selger gass til EU. Men et nytt statlig selskap, Gassco, gjør at staten likevel beholder full kontroll over gassrørene til kontinentet. Og Statoil fortsetter som monopolist. Fasiten for EU etter mange års med kamp mot det norske gassmonopolet, er faktisk at Statoils dominerende stilling som selger av gass

til EU stadig styrkes. I dag står Statoil alene for 70 prosent av salget av norsk gass til EU.

Verdenshistorisk.

Fasiten på energifeltet har hverken blitt slik ja- eller nei-siden i EU-stridene fryktet. Nei-siden advarte for eksempel mot at EUs lisensdirektiv fra 1994 ville frata Norge kontrollen over hvem som får konsesjoner på norsk sokkel. Angrepet på konsesjonspolitikken «er sannsynligvis en handling som savner sidestykke i verdenshistorien» kunne SV og Senterpartiet meddele i Stortinget i 1994. Men heller ikke lisensdirektivet påførte den norske energipolitikken banesår. Med justeringer som allerede var under planlegging i Olje- og energidepartementet, ble statens kontroll bevart.

- De som antok at EU ville bruke EØS-avtalen for å tilrane seg kontroll over norske energiressurser har ikke fått rett, oppsummerer Dag Harald Claes.

Nye konflikter kommer.

EU innleder nå et nytt kapittel i sin energipolitikk. Det skyldes klimakrisen og den ubehagelige avhengigheten av russisk gass. Økt konkurranse på energiområdet er blitt mindre viktig for EU. Forsyningssikkerhet, strømnnett og energieffektivisering står øverst på listen. Etter at EUs liberaliseringsiver i to tiår har kollidert med norsk statsdominans, er EU i ferd med å utvikle en styringsiver på energiområdet som får selv Senterpartiet til å berømme EUs satsinger.

Likevel er ikke konfliktene med EU over. EUs fornybarhetsdirektiv står fremst i rekken av energisaker som nå skaper hodebry. Det kan tvinge Norge til en storstilt satsing på fornybare energikilder som sol, vind og vann.

For et land hvor all elektrisitet allerede kommer fra vann som faller, kan regningen bli stor.

- Fornybarhetsdirektivet utgjør en åpenbar utfordring for Norge, sier Støre som legger til at Norge og EU nok skal komme i mål også her.

Livet på gangen i Brussels korridorer, hvor energistormakten Norge ikke har sittet stille og håpet på det beste, blir ikke kjedelig med det første.

thomas.boe.hornburg@aftenposten.no

FAKTARAMME
EØS og energi

Utnyttelsen av naturressurser er et nasjonalt anliggende i EU. Det gjelder også for EFTA-land som Norge.

Likevel har områder som elektrisitet, gass og olje blitt påvirket av EØS-avtalens krav om ikke-diskriminering og lik konkurranse.

Omsetningen av elektrisitet i Norge er blitt lite påvirket. Det skyldes at Norge allerede i 1990 gikk lenger enn EU i å liberalisere elmarkedet.

De største konfliktene mellom Norge og EU har vært knyttet til konsesjonspolitikken, gass- salg og eierskap av fossefall.

Fornybarhetsdirektivet fra 2009 skaper nå hodebry. Forhandlinger mellom EU og Norge pågår på overtid.

EØS-avtalen

Trådte i kraft i 1994.

Er den mest omfattende folkerettslige avtalen Norge har inngått.

Avtalen sikrer EFTA-landene Norge, Island og Liechtenstein adgang til EUs indre marked.

Nå må vi sitte på gangen og håpe det beste
Energiminister Jens Stoltenberg etter folkets nei til EU i 1994

Bildetekst: EU utfordret i 2007 den norske statens rett til å ta tilbake fossefall fra private eiere. Konflikten med EU førte paradoksalt nok til at statens kontroll med fossekraften ble styrket. Økt statlig kontroll har vært resultatet av norsk EU-tilpasning på en rekke områder viser en ny rapport som tirsdag ble debattert på Litteraturhuset. FOTO: OLE MATHISMOEN

© Aftenposten